DUMITRU APETRI
Institutul de Filologie
(Chişinău)

PROBLEME LITERARE ŞI DE ARTĂ ÎN DIALOGURILE LUI SERAFIM SAKA*

Eminentul istoric şi critic literar M. Cimpoi, în tratatul său de istorie literară, sublinia: „Pentru Serafim Saka întrebarea este un mod esențial de existență: **întrebând** şi **întrebându-se**, eroii săi şi însuşi prozatorul se transpun în miezul realului, îl străluminează din interior” [1, p. 195].

Recitind de curând dialogurile cu scriitorii şi oamenii de artă, incluse în volumul *Aici şi acum* (Chişinău**,** Lumina**,** 1978, 284 p.), ne-am convins încă o dată că subiectele şi temele literare şi de artă abordate de publicist şi intervievații săi în anii ’70 erau de o stringentă actualitate atunci şi majoritatea îşi păstrează această prețioasă calitate şi în prezent. Valoarea lor de durată rezidă în măiestria de a întreține convorbirile la un nivel sporit de efervescență intelectuală din mai multe perspective: selectarea celor mai importante şi problematice aspecte pentru discuții, formularea teoretico-analitică a întrebărilor, curajul de a pune mereu degetul pe rană, iscusința de a plasa, pe neobservate uneori, dialogul în sferele tainice, subtile ale profesiunii, fraza permanent incitantă ş.a. De altfel, într-o lucrare a sa, criticul Ion Ciocanu menționa pe bună dreptate: „Verbul lui Serafim Saka este tăios, problemele abordate de el apar în fața cititorului în toată acuitatea lor, stilul expunerii măreşte considerabil plăcerea lecturii” [2, p. 352].

În fostul imperiu sovietic, în prima jumătate a anilor ’70, stagnarea cuprinsese din plin şi sfera economică, şi domeniul spiritual. Triumfalismul domina de-a binelea făgaşul literelor şi artelor. Conştient de necesitatea izbăvirii de plăgile şi viciile cauzate de triumfalism, Serafim Saka abordează în această carte mai multe probleme social-culturale, dar, în primul rând, imperative de ordin literar-artistic.

În interviurile cu prozatorii I. C. Ciobanu, Vl. Beşleagă, I. Druță ş.a. se discută astfel de subiecte ca: literatura – tezaur național, rostul artelor în promovarea imaginii țării pe care o reprezintă, romanul ca planetă de sine stătătoare, sinceritatea în literatură, experimentul literar, sporirea umanității în om ca datorie primordială a literaturii, necesitatea creării unor caractere şi situații veridice de viață, dezbrăcate de zorzoane, ființa umană în fața problemelor vieții, iscusința de a extrage valori estetice din fapte de viață ordinare, insuficiența epică în proză şi supralicitarea elementului etnografic, puținătatea elementului dramatic în scrierile destinate scenei, subiectivismul în beletristică şi critică, literatura şi moralitatea, literatura şi cinematograful, influențele literare, traducerile, critica literară şi multe altele. Printre multiplele aspecte discutate cu autorii de scrieri narative şi dramatice se remarcă, prin acuitatea, cutezanța abordării, aspectul ce ține de **practica anchilozării aparatului de asimilare a operelor de artă**.

Actuale, importante, multiple şi diverse sunt şi chestiunile discutate cu poeții Gr. Vieru, L. Damian, D. Matcovschi, A. Busuioc, P. Boțu, E. Loteanu şi C. Condrea. Spicuim doar câteva dintre cele mai semnificative: necesitatea de a cunoaşte în profunzime panoramicul vieții umane şi a crea sinteze artistice, transformarea modului de gândire în stil, osmoza dintre epic şi liric, intimitatea actului de creație artistică

* Articolul este consacrat jubileului de 75 de ani de la naşterea scriitorului.

BDD-A6912 © 2010 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 03:15:51 UTC)

şi graiul matern ca posibilitate de expresie plenară a fiinţei umane, modernitatea în creaţia poetică, farmecul plăsmuirii coliziilor neaşteptate şi a crizei de conştiinţă, asimilarea creatoare a folclorului şi a formulelor artistice clasice, simbioza dintre emoţie şi gândire în actul creativ, etalonul „civic" ca o acoperire a lipsei de poziţie, conflictul artificial şi eroii schematici, mimetismul etc. Constatarea că „se cântă, dar nu se stă de vorbă cu realitatea" viza fluxul nestăvilit de scrieri literare în care lirismul dulceag şi abundent inunda paginile multor cărţi şi reviste.

Din tagma istoricilor şi criticilor literari S. Saka a ales pentru dialog două personalităţi marcante – V. Coroban şi M. Cimpoi. Confesiunile cu aceştia de asemenea scot în evidenţă dimensiuni, sarcini şi exigenţe ale scrisului artistic şi critic. Convorbitorii au ţinut să remarce câteva necesităţi stringente ale ştiinţei şi criticii literare: studierea monografică a unor fenomene de ordin literar şi oportunitatea recenzării active a scrierilor diverse ca gen, însuşirea experienţei scriitorilor clasici, orientarea spre modelele naţionale, prezenţa generozităţii şi a atitudinii binevoitoare în critică, locul abisului sufletesc şi al pluralităţii de sensuri în opera literară, echilibrul în critică şi încă multe altele. Prozatorul şi dramaturgul I. Druţă şi poetul Gr. Vieru sunt nominalizaţi ca voci înnoitoare în perioada postbelică.

Totodată cei intervievaţi au vizat lipsurile în domeniul creaţiei artistice şi în interpretările critice: a) **în sfera artisticului**: puţinătatea valorilor demne de prezentare într-un stil elevat, sociologizarea şi tematismul în literatură, „lirismul călduţ" ca diluare a relaţiilor de viaţă complicate şi reducerea la idilă a conceptului de literatură şi de epic, starea rudimentară a unor romane moldoveneşti contemporane, tendinţa reportajului de a substitui literatura autentică; b) **în critică**: neputinţa autorilor de a se debarasa de interpretări elementare şi simpliste, lipsa de discernământ în critică – rezultat al limbajului sterp, pretenţios – şi absenţa conştiinţei faptelor realizate. Problemele şi aspectele prezente în dialogurile cu scriitorii denotă o bună cunoaştere a stării de lucruri nu numai pe făgaşul creaţiei artistice, a traducerilor literare şi a cinematografiei, dar şi în spaţiul criticii.

În interviurile cu oameni de artă (regizorul Ion Ungureanu, soprana Maria Bieşu, compozitorul Gheorghe Neaga, pictorii Mihail Grecu şi Glebus Sainciuc, maestrul de balet Vladimir Curbet, regizorul şi poetul Emil Loteanu), S. Saka a abordat un şir de probleme ce ţin de domeniile în care au activat şi activează personalităţile nominalizate.

Dialogul cu Ion Ungureanu demarează prin discutarea menirii regizorului, a relaţiilor lui cu actorii care trebuie să se bazeze, precum se constată, pe principii etice. În raport cu autorul piesei, regizorul e văzut în ipostază de „slugă domnească". În dramaturgia moldovenească, zice distinsul regizor, prevalează problematica minoră, pe când preocuparea esenţială a teatrului o constituie omul în toată complexitatea sa. **Teatrul adevărului** este preferinţa intervievatului. Actorul ideal e omul cu visurile tinereţii vii, conştient de faptul că arta dramatică cere nu mai puţin antrenament zilnic decât îl fac artiştii de balet, circ, muzicanţii şi sportivii de performanţă.

Şcoala vahtangoviană e considerată una de mari perspective, iar metodologia celebrului Bertold Brecht – în ascensiune. Părţile în dialog împărtăşesc ideea că arta teatrală este cea mai aproape de originea omului – calitate ce-i conferă viabilitate, dar condiţia dată, zic ei, nu exclude totuşi intervenţia unor momente de criză.

Din dialogul cu primadona cântecului nostru aflăm că: un veritabil cântăreţ de operă trebuie să ştie să-şi „joace vocea şi să-şi cânte actorul din el"; un artist înseamnă, dincolo de toate, regim; vocea-i dată de la natură, e un copil care cere să te porţi cu ea ca faţă de un copil; veacul XX îşi are sunetele sale specifice. Alte considerente şi mărturisiri interesante ale protagonistei: muzica modernă îi face mult de furcă celebrei noastre cântăreţe, vocea dumisale e destinată clasicii şi pe ea o încălzeşte cel mai mult în viaţă flacăra creaţiei. Despre neamul său spune că e un popor muzical, dar totodată precizează că la noi lasă de

BDD-A6912 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 03:15:51 UTC)

dorit nivelul profesional şi că extremele în aprecierea unui om de creaţie sunt dovada unui provincialism. Cântăreaţa îşi exprimă regretul că în spaţiul nostru sărbătorile pierd din autenticitate şi astfel se prefac în nişte spectacole.

Compozitorul Gheorghe Neaga consideră că: un cântec poate transmite specificul epocii mult mai reuşit decât o pictură (ca dovadă citează Marsiliéza); legătura dintre compozitor şi ascultător o face interpretul; literatura de operă şi balet a fost scrisă pe meleagurile noastre de oameni fără pregătire specială. Intervievatul meditează relevant asupra posibilităţilor de creare a unei opere de mare succes. Cea mai bună piesă a lui Shakespeare, „Romeo şi Julieta", zice dânsul, a cunoscut mai multe tentative de transpunere în limbaj de operă (Charles Gounod, Piotr Ceaikovski, Serghei Prokofiev), dar succesul s-a produs doar atunci când s-au întâlnit două maturităţi: marele Shakespeare şi compozitorul-filozof Giuseppe Verdi.

Renumitul pictor Mihail Grecu se declară dirijat doar de pornirile sale interioare, de aceea, mărturiseşte el, se identifică cu propria-i creaţie. Domnia Sa vede arta picturală în permanentă evoluţie şi dezvoltare, ea este concomitent o reflecţie a socialului, dar componentele realului care ne înconjoară se prezintă ca un produs al imaginaţiei fiecăruia. Sunt instructive meditaţiile maestrului cu privire la pânza lui Picasso „Domnişoarele de Avignon", care descinde direct din sculpturile africane şi care este considerată un început de direcţie nouă în arta inegalabilului francez şi chiar în cea mondială. Crezul eminentului nostru conaţional este următorul: calea de la artă spre artă, acceptată de marele pictor francez, nu este calea marilor descoperiri. Talentul se inspiră din artă, geniul – din viaţa înconjurătoare. De la Picasso, M. Grecul trece cu meditaţiile la genialul sculptor C. Brâncuşi, care a adus în Franţa spiritul sculpturii în lemn a ţăranului român, şi face următoarea constatare preţioasă: „Aceste două somităţi sunt mari doar pentru faptul că, protestând împotriva artei culte anterioare lor, şi-au asumat o estetică veche, dar neexplorată încă – arta negrilor sau arta ţărănească" (p. 168).

Talentul şi sensibilitatea îi ţine pe artişti conectaţi la sursa vieţii înconjurătoare, dar, în afară de aspectul pur social, în lucrările de anvergură şi de înaltă inspiraţie, trebuie să apară epoca în punctul ei de pisc, în ceea ce are esenţial – iată viziunea neclintită a pictorului moldovean. Cât priveşte natura binomului *naţional-universal*, cunoscutul şi înalt apreciatul pictor se pronunţă fără echivoc: nu există internaţional fără naţional. Datorită permanentei înnoiri a mijloacelor de expresie, veşnicul peisaj apare altfel, adică la înălţimea cunoaşterii epocii respective.

Interviul cu pictorul Glebus Sainciuc se axează pe discuţii în jurul banalului care îl pândeşte pe oricare dintre artişti. Deşi arta picturii este una individuală, artistul zice că în procesul de creaţie face abstracţie de sufletul propriu, deci e cu gândul la sufletul altora, văzând în fiecare personaj ceva unic, irepetabil. Pictorul mizează în mod expres pe intuiţie şi permanenta ei prezenţă, precizând că, dacă o laşi să hiberneze prea mult, ea, intuiţia, se răzbună, poate face „moarte" de artist.

Dialogul cu regizorul şi poetul Emil Loteanu are în centru astfel de noţiuni ca popularitatea, transformarea modului de gândire şi existenţă în stil, acceptarea mediocrităţii profesionale de către ultima generaţie de cineaşti, necesitatea de a fi ucenic permanent la şcoala adevărului brut (cazul este raportat la filmul documentar), călătoria ca mijloc de descoperire a noi tărâmuri, harul de a găsi actori, răsturnările de criterii în etapa actuală, liniştea căminului ca atmosferă propice creaţiei ş.a. Este interesantă viziunea protagonistului asupra persoanei proprii. El zice: „sunt pasărea cu blestemul dragostei de cuib răsădit în trup şi suflet" (p. 25).

Convorbirea cu Vladimir Curbet, maestru de balet, s-a desfăşurat în jurul activităţii cunoscutului pe meridianele globului ansamblul „Joc". Evoluţia impresionantă a colectivului este explicată prin faptul că lumea contemporană produce tot mai rar

BDD-A6912 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 03:15:51 UTC)

nestemate folclorice, iar jocurile spectaculoase, încântătoarea paletă de culori a portului popular şi gingaşele melodii inspiră dragoste profundă pentru meleagurile natale. Convingerea maestrului de balet este că dansurile şi muzica populară autentică, îmbogăţite creator în laboratorul „Joc”-ului, trebuie să constituie inima artistică a unui ansamblu național. Astfel se caută a se imprima calitate artistică factorului cantitativ cultural.

Considerăm binevenite şi la timp obiecţiile lui S. Saka cu privire la unele stilizări nereuşite în manifestările ansamblului: ţopăieli baletiste în locul unei calmităţi domneşti, chiuituri şi fluierături, precum şi zbânţuiala exagerată a fetelor. Argumentul scriitorului este unul concludent: „e frumos ceea ce nu se vede cum este făcut” (p. 102). Însuşi V. Curbet recunoaşte că, pe tărâmul în care activează, mai persistă un mare amestec de amatorie profesionalizată şi profesionalism amator. Cu toate acestea, „Joc”-ul este apreciat pretutindeni ca o bună şcoală coregrafică.

Cam acestea sunt, în linii mari, ideile, opiniile, considerentele şi problemele mai importante scoase în vileag cu măiestrie de către talentatul prozator şi publicist S. Saka în dialogurile sale cu eminenţi creatori pe făgaşul artelor. Împărtăşim pe deplin opinia distinsului filolog Ion Ciocanu care, cu ani în urmă, făcea următoarea constatare: „Ca publicist, Serafim Saka a făcut epocă în literatura română din Republica Moldova prin cartea sa de interviuri *Aici şi acum*” (3, p. 348).

Valoarea euristică şi instructivă a dialogurilor (confesiuni sau profesiuni de credinţă, le zice autorul) constă în vizarea situaţiilor concrete din sferele discutate, dar şi în faptul că nu de puţine ori erau propuse soluţii de ieşire din impas. Astfel, prozatorul şi publicistul S. Saka s-a impus ca o conştiinţă estetică într-o perioadă dificilă de existenţă a literelor şi artelor, în general, a vieţii noastre spirituale.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită. Chişinău, Editura Arc, 1997.
2. Ion Ciocanu, *Literatura română contemporană din Republica Moldova*, Chişinău, Editura Litera, 1998.
3. *Ibidem.*

SUMMARY

This article highlights the problems of literary and art which the author Serafim Saka tackles in dialogues included in his book “Here and now”. Among the interviewees there are the writers: Gr. Vieru, I. Damian, I. Druţă, Vl. Beşleagă, I. C. Ciobanu etc. Between the creators of art there are as interlocutors the painter M. Grecu, the composer Gh. Neaga, the director I. Ungureanu, the humorist painter Gleb Sainciuc, the director E. Loteanu and ballet master Vl. Curbet.

BDD-A6912 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 03:15:51 UTC)